

Віктор МАЛАХОВ, доктор філософських наук,
член наукової ради журналу «Філософська думка»,
Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України,
Україна, 01001, Київ, Трьохсвятительська, 4 – Нагарія, Ізраїль
tavi_mail@ukr.net

ЗЕРНЯТКА НА ДОЛОНІ Філософські мініатюри

Читачеві пропонувано ознайомитись із філософською есеїстикою людини, яка «збирає зернятка-думки», щоб не втратити їх. Автор запитує себе про філософію навіть не вчорашнього дня, про який нам, бодай, щось відомо, а післязавтрашнього. Він замислюється про те, як нам жити далі та розмірковує про настирливого внутрішнього чоловічка, який намагається скеровувати нас до кращих проявів нашого єства. Через потойбічні медитації зрештою він звертається до ідеї та практики відрази. Завершується есей відверто смисло-життєвими міркуваннями.

Коли збираєш зернятка-думки (таке нині у мене заняття), головна турбота — про те, щоб їх зберегти, не втратити. Ось вони, такі різні, на долоні. Проростуть, коли зможуть...

Філософія післязавтра, або Як нам жити далі

День завтрашній дедалі владніше втручається у наше сьогодні, чи не так? Тож постає питання: що робити тим (як-от, наприклад, авторів цих рядків), кому нинішні провіщення «світлого завтра» не дуже-то до вподоби, кого перспективи завтрашньої доби радше гнітять і тривожать? Передбачувана відповідь-реакція — консерватизм, прагнення втримати в ролі теперішнього те, що за своєю суттю належить минулому. У нашій спільній історичній перспективі це означає, кажучи просто, розворот до радянських часів, ну а якщо зазирнути трохи глибше — відмову від актуального живого життя заради дилетантської ролі у саморобній постановці за мотивами тієї великої драми...

Але ж мене така роль не влаштовує — попри всю повагу до здобутків і страждань минулих генерацій і благоговіння перед скарбами людяності, доброти і жертвності, що їх вони виплекали всупереч усім жорстокостям своєї доби. Далекі, часи справді змінилися, життя не обдуриш — примхливе, завжди несподіване життя... Тоді що ж зостається? Повісити свою пам'ять і своє сум-

лілля, як-то кажуть, на гвіздок та й, проковтнувши внутрішній спротив, віддатися нинішньому Прийдешньому? Але, знову ж таки, — життя не обдуриш.

А може, справжня, присутня відповідь у тому, щоби просто мати рішучість дивитися *далі вперед*: за обрїй завтрашньої доби, хоч би якою вона обіцяла бути, тобто у *післязавтра*? В оте післязавтра, про яке заздалегідь можна, принаймні, сказати, що рано чи пізно воно неодмінно настане — настане після завтра, *будь-якого завтра* — й при цьому буде вільне від властивих завтрашній днині як такій мстивості, ресентименту, жорстокості стосовно дня сьогоднішнього. Чи зможуть люди у світі, який очікує на нас *після завтра*, все ще залишатися людьми, спілкуватися, наново творити власне життя, відроджувати духовну ойкумену? Адже є речі, що їх кожного разу доводиться розпочинати наново...

Думка про позавтрашній день, думка як місток у світ, що настане після завтра — будь-якого, кожного завтра! — таке ось філософське покликання...

А що чекає на нас в Україні після того, як нинішнє наше Завтра спаде (а спаде воно неодмінно)? Хотілося б сподіватися на мирне людське життя — насправді людське, насправді мирне. Хотілося б вірити, що життя це буде багатшим і вільнішим, ніж сьогодні, що перипетії часу не зроблять нас непоправно жорстокими і глухими одне до одного... Наскільки такі сподівання реальні? Що чатує за обрїєм невідступних змін, там, де відновлюється великий зв'язок часів, досвідів, культур? *Філософія як вікно у післязавтрашній день.*

«Той, хто в мені сидить...»

Ні, не суб'єкт, не самосвідомість, не совість, не супер-его якість... Розмін на загальники зраджує не лише почуття, а і неповторність думки. От сидить у мені, у вас, у кому завгодно такий собі настирливий внутрішній чоловічок, без угаву контролює і виструнчує нас, рветься командувати нашим лінущим та себелюбним еством. Ти до ліжка, а він тобі: «Нумо до праці!», ти до пивнички, а він у бібліотеку тебе жене, ти до столу обіднього, а він: «Мерщій за робочий стіл!». Тобі б до начальства підлеститися, ну а він усе про сумління торочить... Хто цей малосимпатичний чоловічок і чому він має над нами владу?

Скажу, як відчуваю, з власного досвіду: чоловічок оцей — ніхто інший, як сама наша невитравна внутрішня сутність, наше, так би мовити, незаймане *Я* у своєму первинному задумі. І йдеться йому про те, щоб жити і жити вічно, все звідати, усюди побувати — ну як інакше! І щоб любити всіх, усіх спасти від горя і недолі, щоби геть усі навкруги щасливі були, щоб ніхто не плакав, не страждав...

Звісно, про такі свої мрії хіба що любій мамі або коханій дівчині скажеш, та й то не завжди. Що ж — на те вони й витокові, первинні. Адже жити і не радіти з життя, не намагатися поширити цю радість якомога далі — хіба ж це не абсурд! От і сидить десь усередині нас невблаганний наш чоловічок, сидить, скиглить, вимагає чогось такого, про що й помислити дивно, спокою не дає. І ще раз скажу: ні, це я не про совість, не про почуття обов'язку..

Жити вічно... Жити вічно для мене, смертного — значить справджувати своє неповторне покликання, чи не так? Це ж треба повсякчас про нього дбати! Кожної хвилини! А навіщо, на які дурниці гаю я відпущений мені дорогоцінний час?..

«Коперник, погибший в Ландау галантном, — встаньте», — ці рядки Андрія Вознесенського вразили мене колись назавжди. Мова не про те, щоби слави зажити, мова про здійснення себе, яким ти є, — і про спасіння. Бо все твоє існування є відповіддю на виклик: доки ти при відповіді, ти існуєш. Свої скромні ресурси ти маєш використати до останньої крихти і так, як треба — з наближенням старості це розумієш дедалі чіткіше. Ти маєш пробитися до ясності — як до свіжого цілющого повітря, яким можна дихати; маєш віднайти твердий ґрунт під ногами. Мусиш — бо інакше загине все! — бути зібраним, не марнувати час, не кривити душею, розпочаті справи доводити до кінця... Там-то побувати, з отим-то неодмінно зустрітися, зробити те-то і те-то — і не зволікати, не зволікати ні на мить, і не дурити ані інших, ані самого себе! І встигнути все! І за картопелькою збігати, і полицку на кухні прибити... У вічну пітьму, либонь, не хочеш? Отож.

Ах, як опирається часом такому набридливому виструнчуванню твоє ледаче ество! Але у цьому внутрішньому протистоянні справжнє, достоєнне твоє *Я* кінець кінцем бере гору. І непідробна радість оповиває душу в ту рідкісну мить (а такі миті трапляються), коли ти відчуваєш повноту органічного узгодження із власним потаємним чоловічком та його тихими наполегливими веліннями. Тоді ти щиро можеш сказати і собі, й іншим: так, це я ось такий, це саме я, я сам.

Я, я... Одначе хто скаже, що отой настирливий чоловічок штовхає нас на шлях банального егоїзму? Власне щастя, власне здійснення і спасіння я не можу собі уявити без щастя й спасіння тих, хто мене оточує, натомість їхнє спасіння цілком здатен уявити й без власного — от вам й уся відповідь. «Тому, хто в нас сидить», шляхетні альтруїстичні прагнення аж ніяк не чужі — інша справа, що вкладено їх в оболонку того ж таки нашого *Я* з його власною буттєвою історією. Воно і тільки воно має довершити виплеканий сотеріологічний задум, поставити в процесі його реалізації омріяну крапку. «Я звершу... Я звершу!» — як заклинав себе юний Микола Гоголь, певно, вже відчуваючи збентеженою душею народження грандіозної утопії вселенського спасіння. Тож не егоїзм, а егоцентризм — відмінність, як-не-як, істотна.

І все ж таки... Приклад багатьох і багатьох уславлених або геть безвісних поборників справи «внутрішньої людини» показує, що для наших безпосередніх ближніх егоцентризм наш, нехай самозречений, може бути не менш обтяжливим, аніж найзатягіше себелюбство. Прикро, але типово: хто надміру опікується справами загального ошасливлення або реалізацією власного дорогоцінного покликання, той зазвичай виявляється елементарно глухим, нечулим до реальних потреб і настроїв найближчих для себе людей — друзів, родичів, коханих... То що ж робити? Виходить, що свого внутрішнього

чоловічка ми самі ж маємо й виховувати. А тут уже й про совість можна згадати — звичайну собі людську совість.

І от, мірою власного нашого морального зростання, наш внутрішній чоловічок не лише здобуває щодалі більшу владу над плотяним нашим еством, але дорослішає й сам. Його вимоги до нас, не втрачаючи своєї сутнісної сили і ваги, сповнюються смирення, непоказної повсякденної турботи про інших. Із цим смиренням, цією турботою посідають нове місце у нашому житті і реально увага до побутових дрібниць (оскільки вони впливають на життя інших людей, наших ближніх, та на наші стосунки з ними), і переживання страху (любов, як відомо, виганяє страх — але тільки страх за себе; натомість вона ж встановлює страх за тих, кого ми любимо, заради кого живемо). Проте, як і раніше, нам конче потрібно, щоби хтось *ізсередини* раз у раз повертав нас до витоків нашого власного буття, так би мовити, перезавантажував наш зв'язок з Абсолютом. За пам'ятним висловом С. К'єркегора, або кожен людський індивід у своєму безпосередньому бутті має власний стосунок до Абсолюту — або «все пропало». І наш внутрішній чоловічок невтомно нагадує нам, що пропало ще далеко не все, що цей стосунок існує, що все те, що ми робимо і чим живемо, так чи інакше потрапляє на вічні терези. Але ці його нагадування поступово втрачають свою окремішність, свою суб'єктивну напругу, зливаються з тихо-впертим голосом сумління. І, зрештою, ми перестаємо їх чути. До часу.

Потойбічні медитації

Кажуть, що філософія починається з подиву. Хіба, наприклад, не диво, що ми взагалі живемо? А вже коли живемо — як збагнути, що колись нас не стане? Справді: ну як уявити *собі*, що *нас* — не стане? Можна, певна річ, уявити жахаюче довгий період тиші, мовчання, темряви — все одно саме наше ество підкаже нам, що потойбіч на нас іще чекатимуть які не які звуки, голоси, яке не яке світло... Можна, зрештою, присилувати себе повірити в те, що на екрані нашої свідомості так уже ніколи нічого й не засвітиться, але як упоратися — по-людськи, по-життєвому впоратися — з думкою про неминуче зникнення самої свідомості? Вона ж ось тут, при нас, вона *вже є* — як же без неї?

Може, такі сповнені подиву запитання справді небезпідставні? Може, вогник свідомого життя — кожен вогник зокрема — справді надто дорогоцінна річ, щоб примиритися з його втратою навіки?

Звідки випливає такий здогад? В суто об'єктивному сенсі — нізвідки. Але ж на боці суб'єкта ми знаходимо певні, скажімо так, апіорні очевидності, що їх не зайве принаймні мати на увазі, коли замислюєшся над таємницею людського життя.

З чого б це почати... Ну от, наприклад, наша нинішня мить, те *тепер*, у якому ми перебуваємо нині і повсякчас, — як ми взагалі можемо його втратити? Адже оце саме *тепер* — єдине збагненне для нас джерело ось-присутності, «справжності» і, отже, реальності всього, що нас оточує, цілого навколишнього світу; без залучення до цього *тепер* усе світове буття немовби «зависає», пере-

творюється на якусь подобу сну. Ну а якщо припустити всерйоз, що наше *тепер* ось-ось зникне, зникне зовсім, навіки? Чи не розсипається на порошок при такому припущенні наше внутрішнє відчуття реальності, та й самого буття?

Але міркуймо далі. Якщо вже триматися за *тепер* — хіба не очевидно, що сама його «теперішність» — пряма обіцянка майбутнього? Звідки проектуємо ми його на поточні обставини нашого існування? Певна річ, із майбутнього, яке, виходить, нам у цьому стосунку не *задано*, а *дано* — ми маємо його просто від-бути (це, звичайно, не означає, що нам не потрібно наполегливо працювати над ним)... Власне, ми тим і зайняті у повсякденному житті, те й робимо, що раз у раз підлаштовуємо це життя у всій складності його внутрішньої композиції під нагальні вимоги *тепер*, яке на нього й на нас самих насувається — насувається звідки? З майбутнього...

Звідти ж, із цього наскрізного просвіту *тепер*, наданого нам у найбезпосередніших миттєвостях нашого існування, походять і всі наші передчуття, страхи й тривоги, а можливо, і наші радощі. Хтозна, взагалі кажучи, що дивиться на світ і на нас очима нашого *тепер*. Можливо, тільки ледве помітна мить відділяє від нього реалії нашого досі набутого досвіду — цього досить, аби його статус провісника майбутнього отримав для нас суб'єктивно вагоме підтвердження; на більше зазіхати й не слід.

Ловлю себе на впертій думці, що запевне порушить розмірений плин очих моїх потойбічних медитацій. Нізащо б собі не простив, якби, скориставшись нагодою, на цьому самому місці відверто не сповістив би читача про ті передчуття та смислообрази пекла, які останнім часом раз у раз відвідують мене, не даючи спокою втомленій грішній душі. (У свідомості старого мовця при згадці про них мимоволі зринає страшне розпечене вогненно-червоне слово *Ад...*). А що — ви гадали, можливе майбутнє без пекла? Мрія про безсмертя, що її не оповивала б жалобна смуга вічної туги?

...Над жахливою безоднею — височенна скеля, стрімка, прямовисна. На скелі, на зламі запаморочливих висот — крихітний уступ; втиснутий у безжальну стіну, стоятимеш на ньому до скінчення віків. І падатимеш, і божеволітимеш у тому падінні, і стоятимеш знову..

...У глибині кам'яної печери, в жорстокому її морозі, низенький звивистий лаз, де не розігнутися, ані голови підняти. І ти повзеш по ньому, повзеш у віки і віки... Шалене бажання розігнутися не полишає тебе, розігнутися ось зараз, негайно розпростерти зібгані м'язи — і не можеш нічого, ані голову свою розбити об ту кляту навислу стелю. І повзеш, звиваєшся, повзеш, і свербіж нестерпний у тілі, у мозку..

Нащо записувати таке? Зрозумійте лишень, що все це не вигадки. Досить бодай раз спізнатися з переживаннями такого гатунку, аби відчутти, яка страшна *реальність* за ними стоїть, сповіщає у них про себе. Її, цієї реальності, просто не може не бути, як не може не володіти існуванням той, кого ми любимо. *Мислиш пекло — отже, воно існує...* І доки ми всі тут, на цій благословенній зеленій землі — як не поділитися у цю коротку ясну мить

своїми страхами, передчуттями, своїми — як би то сказати... — спогадами? Так настрахана дитина не може, зрештою, не розповісти любій всезнаючій матері про свої лячні сни...

Ні, хтозна що, хтозна що зазирає крізь просвіт нашого *тепер*, хтозна хто втуплюється в нас його очима...

Втім, мушу зізнатися: поряд із здогадом про незнищенність суб'єктивного буття, чи то у світлому, чи то в похмурому її аспекті, мене чимраз настійніше вабить, дедалі більшої внутрішньої ваги набуває для мене — може, саме через свою свідомісну неймовірність — зовсім інше, альтернативне припущення: припущення безслідного переходу мислячого людського буття в ніщо. Ти живеш, живеш, аж раптом усе зникає. Зникає все, зникаєш ти сам — і не помітиш, що тебе вже нема...

Позірна легкість такого ставлення до смерті, правду кажучи, видається мені облудною. Хотілося б розібратися в його природі докладніше. Але для цього я маю, принаймні, віддавати собі звіт у тому, яка філософія мотивує його, відлунує в ньому для людей моєї доби і моєї долі. Чи не та сама, що й у популярних уявленнях про знищенність історичного минулого, історичного досвіду людства? Ти живеш, живеш, як жили твої батьки, твої діди, ти чогось навчався, на щось сподівався, когось любив — аж раптом виявляється, що те суспільство, ті часи, цінності, люди були наскрізь погані, нікчемні, геть це все, зітремо з пам'яті, і все з початку. Сімдесят років «окупації» — геть! Три сторіччя «національної зради» — геть, геть!

Не заперечую: припущення про безслідне зникнення внутрішнього буття людини може, звичайно ж, видаватися сучасній свідомості ще значно більш імовірним, ніж щойно висловлене. І все ж — як бути з моєю нездатністю прийняти те і те без душевного опору? Може, варто іще раз придивитися до того, що ж саме у глибинах моєї душі (за старим філософським звичаєм, відважуся, з усією повагою до потрібних для того методичних процедур, замінити у цьому вислові займенник «моєї» на прикметник «людської») — ото ж, що саме у глибинах *людської* душі чинить упертий спротив таким безперечним, здавалось би, очевидностям? Що зупиняє нас перед ними? Страх перед небуттям? Виплекана мрія про пекельне стояння над прірвою — щоб, може, як у тій давній байці, ще й вічний орел регулярно подзьобував би тебе в печінки? Ностальгія за несвободою, за безкарністю лиходійства, за дротом таборів?

Ні, ні, звичайно, що ні... Тоді що? Може, насамперед просто чесність, елементарна чесність перед собою? Ну як я можу визнати за доконечну правду те, що несумісне з самим наявним фактом існування моєї суб'єктивності? Я ж-бо знаю, що існую... А існуючи, знаю запевне, що є світло, є добро, що я не повинен їх зраджувати. У найжорстокіші, найпекельніші часи світло, доброта, тепло жилили, оживлювали життя людей, наших дідусів і бабусь, наших близьких і далеких ближніх; забувати про це, я певен, тяжкий гріх. Та й у тому страшному, надреальному своєму маренні, б'ючися головою в навислу кам'яну стелю — хіба не відчуваєш усім своїм еством, що десь над тобою, над непо-

хитною безжальною брилою, що душить тебе, у вільному незайманому світі є, *мають бути* свіже ранкове повітря, і сонце, і блакить, і простір, в якому можна літати? Тому й нестерпно... Інакше не було б нічого — та й годі.

Тож не в тому річ, і не про те мені йдеться, скільки ще триватиме моє грішне особисте існування, коли і яким чином я зникну. Йдеться про те, що складає, я певен, основу будь-якого людського життя, і мого, і вашого, й кожного: про мамину ласку, про посміх друга, домашній затишок, радість далеких мандрів, про окрилюючу силу гарних думок і жертвних вчинків. Примиритися з марнотою усього цього я як мисляча істота не можу; в той чи інший спосіб усе це має *прорости крізь нас*, аби пробитися у день прийдешній.

Ніщо, внутрішньо спрямоване до добра, не є марним, ніщо не минає безслідно. Ця основа нам не просто задана, а дана, і ми маємо її відпрацьовувати. Ось та певність, якою я живу — живу тут і тепер. На тім стою.

Ідея і практики Відрази

Знаєте, що таке *ідея Безконечного*? Згідно з усталеним її розумінням, це така ідея, *ideatum* (актуальний зміст) якої переважає її сама; таким чином, помисливши її, Я одразу «*мислить про більше, ніж має на думці*» [Lévinas, 1982: р. 172]. Як зазначав Емануель Левінас, зміст ідеї Безконечного не вкладається у звичні для новоєвропейського мислення рамки суб'єкт-об'єктної дихотомії: я не можу його концептуально освоїти, інтеріоризувати, підпорядкувати власним зміслам, цілям і цінностям. Будь-яким спробам накинути йому форму об'єкта, придатного для осягнення і опанування, Безконечне як *ideatum* чинить спротив — спротив не силовий, а етичний, що апелює до суто вольової здатності суб'єкта не переступати певну межу [Lévinas, 1982: р. 173].

Слід сказати, що в міркуваннях Левінаса ідея Безконечного постає у виключно позитивному своєму аспекті. Принципова необ'єктивованість її змісту асоціюється з «виміром висоти та ідеалу» [Lévinas, 1982: р. 175], моральна її спрямованість висвітлюється через «Обличчя Іншого», сама ж ця ідея ототожнюється з *Бажанням* [Lévinas, 1982: р. 174–175]. Щоправда, це *Бажання* не знає угамувань і супроводжуване невитравною моральною невдоволеністю суб'єкта — але такою вже, згідно з Левінасом, і є його, Бажання, справжня метафізична суть.

Ну а що, коли неможливість об'єктивації впливає з граничної нищості, негідності того, що перебуває перед нами, того, що ми намагаємося помислити? Коли вектор, що виштовхує *ideatum*, із яким ми маємо справу, за рамки можливого й підсильного для нашого мислення, спрямований униз, у смислову прірву? Чи не засвідчує таке припущення, що на шанований статус ідеї Безконечного здатна претендувати й *Відраза*? Відраза, либонь, теж почуття глибоке і непросте: як Бажання здатне уникати угамувань і в такий спосіб утверджувати свою автентичність, так Відраза, зі свого боку, знає, як відомо кожному, свої моменти вдоволення, свої насолоди і солодоші... Тож ідея Безконечного як смислообраз Відрази — як вам таке?

Мушу сказати, що на розвиток оцих моїх міркувань (не на саме їхнє виникнення) певний вплив справило запізніле, на жаль, знайомство з відомою книжкою Юлії Кристєвої «Сили жаху. Есе про відразу» (1980). Немовби акомпануючи Левінасу, згадана дослідниця пише: «Огидне [*abject*] — не об'єкт [*objet*], що я його називаю або уявляю... Від об'єкта в огидному лише одна властивість — протистояти *Я*. Але об'єкт, у своєму протистоянні мені, врівноважує мене на тонкій нитці, що веде до смислу, ототожнює мене з самим собою... Огидне, або *аб'єкт*, навпаки, у своїй радикальній відкинутості, у виключеності своїй з-поміж об'єктів... тягне мене до смислового обриву... Огидне — це те, що підриває самототожність, систему, порядок» [Kristeva, 1982: р. 1–2, 4]. Показово: ми здатні, ми в змозі, хоч не без певних зусиль, об'єктивувати й, у такий спосіб, визнати, осягти, долучити до світу власного *Я* часом досить тяжкі і неприємні для себе речі, власні болі, провини, втрати... А от об'єктивувати такий, з дозволу сказати, *ideatum*, як чийсь плювок на підлозі, чи купу органічних відходів, чи залишки виблюваної їжі нам щось заважає, щось засадове, сутнісне — що саме? І ввижається, навіюється нам у цьому непотребі щось *більше* за будь-який об'єкт, щось таке, що переважає саму форму об'єктності — от вам і Безконечне! Не варто, звичайно, гадати, нібито вся отака бридота нависає над світом наших об'єктивних зв'язків і раціональних стосунків — ні, але просякти його приховане підґрунтя вона цілком здатна. Тож не вступити б, не посковзнутися...

До чого це я веду? Пам'ятаєте, у Левінаса суть ідеї Безконечного з'ясується через *Бажання* Іншого — непогамовне і ненаситиме наше бажання, спрямоване до Іншої людини? Ні, звісно, я не хочу сказати, буцімто Інша людини для нас — також і граничне можливе уособлення Огидного; і гадки такої не маю. Але ось дивіться: що таке для нас ворог? Відповідь очевидна: той, кого ми прагнемо позбавити неприйнятних для себе суб'єктних якостей і перетворити на пасивний об'єкт нашої волі. Парадигмальний вияв ворожих стосунків, війна, являє собою, разом з тим, взірць жорстких змагань за об'єктивізацію, за перетворення тих, хто нам протистоїть, на наших бранців, покірливих підданців або ж просто на гору трупів. Те, чого такої «класичній» картині ворожих дій бракує, — це саме *ідея Безконечного*: заради повноти ненависті і бойового завзяття нам конче потрібно мати певність у тому, що ворог наш іще набагато гірший, підступніший, бридкіший, ніж ми (себто розумні нормальні незіпсовані люди, якими ми, безперечно, є) здатні собі уявити. Безліч негативних асоціацій, навіюваних у зв'язку з цим, розмивають зрештою будь-який усталений, більш-менш реальний образ тих, кого ми вважаємо своїми супротивниками; єдиний «гачок», на який усю цю субстанцію відразу можна почепити, — ганебні прізвиська-тавра, до яких пристає все. Хто не скаже, той... — та ну його до біса, така погань!

...Отож недосить, щоб ти просто вбачав у людині супроти себе свого ворога. Якщо ти, згідно з Христовою заповіддю, й не пожалієш і не полюбиш її — з ворогом, просто ворогом, можна, принаймні, спробувати порозумітися,

домовитися на якихось загальноприйнятних підставах. Інша річ, коли від «образу ворога» на тебе війне чимось невимовним, мерзенним, бридким, існувати поруч із чим ти не в змозі: можливо, й тому, що надто добре відчуваєш придушені зародки отого мерзенного й бридкого в глибинах свого власного ества. Отоді-то всієї потуги твоєї виплеканої об'єктивності може не вистачити тобі ні на що інше, окрім викривального вигуку: «Ось він!»...

Що способів викликати відразу до людини існує сьогодні чимало, про те, я переконаний, знає кожен. А от як що відразу здолати? Щиро скажу — не знаю. Знаю, що сам ніколи вже не зможу відокремити себе від тих, кого гнано і зневажено, тих, на кого тицяють пальцем, проти кого гуртом регочуть і скачуть. І зв'язок цей, як я відчуваю його, є не шляхетним зв'язком солідарності і співчуття, радше він є зв'язком спільного сорому, спільного болю. Бо *усе оте* є і в мені, оте невимовне, ганебне... Втім, наважуся запитати, може й така Безконечність у якийсь спосіб наближає людину до Бога?..

Децо смисложиттєве

Дбаеш про те, щоб по собі слід на землі залишити? Добре чиниш! А щоб гарненько за собою прибрати?

Отож за мітлу — і до справи.

ДЖЕРЕЛА

- Kristeva, J. (1982). *Power of Horror. An Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press.
Lévinas, E. (1982). *En découvrant l'existence avec Husserl et Heidegger*. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.

Одержано 29.07.2019

Viktor Malakhov, Doctor of Sciences in Philosophy,
Member of the Academic Council of the "Philosophical Thought" Journal,
H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine,
4, Triokhsviatytelska St., Kyiv, 01001
tavi_mail@ukr.net

GRAINS IN THE PALM OF MY HAND

Philosophical Miniatures

The reader is invited to become acquainted with the philosophical essay of a person who "gathers grain-thoughts" so as not to lose them. The author asks himself about the philosophy of the day after tomorrow, not even tomorrow, of which we know something. He thinks about how to live on and reflects on an obsessive inner man who tries to guide us to the best manifestations of our being. Through other-wordly meditations, he ultimately turns to the ideas and practices of aversion. And finally, he concludes the essay with an openly statements of *raison d'être*.